

بررسی سیستم گراف انیمیشن در موتور بازی سازی آنریل و OpenGL و پیاده سازی یک سیستم انیمیشن با استفاده از

پایاننامه کارشناسی مهندسی کامپیوتر

نامي نذيري

استاد راهنما د کتر مازیار پالهنگ

پایاننامه کارشناسی رشته مهندسی کامپیوتر آقای نامی نذیری تحت عنوان

بررسی سیستم گراف انیمیشن در موتور بازی سازی آنریل و و پیاده سازی یک سیستم انیمیشن با استفاده از OpenGL

در تاریخ ۱۳۹۵/۱۰/۲۰ توسط کمیته تخصصی زیر مورد بررسی و تصویب نهایی قرار گرفت:

۱- استاد راهنمای پایاننامه دکتر مازیار پالهنگ

۲- استاد داور داور اول

۳- استاد داور دوم

سرپرست تحصیلات تکمیلی دانشکده دکتر تحصیلات تکمیلی دانشکده

کلیه حقوق مالکیت مادی و معنوی مربوط به این پایان نامه متعلق به دانشگاه صنعتی اصفهان و پدیدآورندگان است. این حقوق توسط دانشگاه صنعتی اصفهان و بر اساس خط مشی مالکیت فکری این دانشگاه، ارزش گذاری و سهم بندی خواهد شد.

هر گونه بهره برداری از محتوا، نتایج یا اقدام برای تجاری سازی دستاوردهای این پایان نامه تنها با مجوز کتبی دانشگاه صنعتی اصفهان امکان پذیر است.

فهرست مطالب

<u>صفحا</u>	عنــوان
	فهرست مطالب
هشت	فهرست شكلها
نهنه	فهرست جدولها
	فهرست الگوريتمها
1	چکیده
Y	فصل اول: مقدمه
Υ	
٣	۱-۲ موتور بازی سازی آنریل
۴	۱-۳ انیمیشنهای کامپیوتری
۵	فصل دوم: انیمیشنهای اسکلتونی
۵	۲-۱ مدل اسكلتوني
۶	۲-۲ شبکهی ا چندضلعی
۶	٢-٢-١ راس
۶	۲-۲-۲ لبه
۶	۲-۲-۳ وجه
V	۲-۲-۲ چندضلعی
V	۲–۳ مدل
V	۲-۲ زیرمش ۲
V	۲-۵ ماده ۳
۸	۲-۶ بافت ^۴
۸	
۸	Skinning A-Y
۸	•
٩	۲-۱۰ کلیپهای انیمیشنی
· · · · · · · · · · · · · · · · · · ·	۱۱-۲ ترکیب انیمیشن
11	فصل سوم: آشنایی با موتور بازی
11	۳–۱ ساخت پروژه
14	۳-۲ ویرایشگر آنریل
16	۳-۳ زبان برنامهنویسی
10	۳-۴ رایج ترین اصطلاحات

¹Mesh

²Sub-Mesh

³Material

⁴Texture

۱۵.	پروژه	1-4-4
۱۶.	شئ	۲-۴-۳
	بازیگران ۱	
۱۶.	تغییر نوع داده ^۲	4-4-4
۱۷		فصل چهاره
۱٧.	UObj و UObj	ect 1-4
۱۸.	Compone	nts y-f
	: پیاده سازی	
۲٠.		۵-۱ ابزاره
۲٠.	OpenGL	1-1-0
۲١.	GLFW	Y-1-0
۲١.	GLAD	۳-۱-۵
۲١.	GLM	4-1-0
۲١.	Assimp	۵-۱-۵
۲۲.	stb	9-1-0
۲۲.	سازی	۵–۲ پیاده
۲۲.	نمایش مدل گرافیکی	1-4-0
۲٣.	قرار گیری مدل سه بعدی در کارت گرافیک	۷-۲-۵
۲٣.	اسكلت شخصيت	۳-۲-۵
۲٣.	اتصال اسكلت و مدل سه بعدى	4-4-0
	انيميشن	
	یت کا پخش کنندهی انیمیشن	
	ماشين حالت انيميشن	
۲۶		پيوستھا
۲٧		مراجع

¹Actors ²Casting

فهرست شكلها

صفحه		عنــوان
17	۱: مرورگر پروژههای آنریل	شکل ۳–۱
١٣	۲: قالب پروژههای آنریل۲:	شکل ۳–۱
14	٣. تنظيم يروژههاي آنريل	شکل ۳_۳
14	۲: ویرایشگر آنریل ۲: ویرایشگر	شکل ۳-
19	۱: تصویر UML کلاسهای پایهی موتور بازیسازی آنریل	شکل ۴–۱
۲۲	۱: ساختار کلاسهای کتابخانهی Assimp]	شکل ۵–۱
	۲: ماشین حالت برای حرکت شخصت	

فهرست جدولها

<u>صفحه</u>	عنــوان
مدلهای تبدیل	جدول ٣-١:

فهرست الكوريتمها

۱-۱ موتور بازیسازی

موتورهای بازی سازی پلتفرمهایی هستند که ساخت بازی های رایانه ای را آسان تر می کنند. آن ها به شما این امکان را می دهند تا عناصر بازی مانند انیمیشن، تعامل با کاربر یا تشخیص برخورد میان اشیاء را در یک واحد ادغام و ترکیب کنید. [۱] زمانی که از اصطلاح موتور بازی سازی استفاده می کنیم منظورمان نرم افزارهای قابل توسعه ای هستند که می توانند پایه و اساس بسیاری از بازی های مختلف باشند. [۲] موتورهای بازی سازی متشکل از اجزای مختلفی هستند که قابلیت های لازم برای ساخت بازی را فراهم می کنند. رایج ترین اجزای موتور بازی عبار تند از: [۱]

- مولفهی صدا: نقش اصلی این مولفه تولید جلوههای صوتی در بازی است.
- موتور رندر: وظیفه اصلی این مولفه تبدیل دادههای ورودی به پیکسلها، برای به تصویر کشاندن بر روی صفحه است.
- مولفه هوش مصنوعی: این مولفه مسئولیت ارائهی تکنیکهایی برای تعریف قوانین رفتار شخصیتهایی را دارد که توسط بازیکنان کنترل نمی شوند.
  - مولفه انیمیشن: نقش اصلی این مولفه اجرای انیمیشن های مختلف مانند حرکت است.
- مولفه شبكه: وظیفه اصلی این مولفه قادرساختنِ بازیِ همزمانِ بازیکنان با یکدیگر، از طریق استفاده از دستگاههای

- متصل به اینترنت است.
- مولفه منطق یا مکانیک بازی: این مولفه قوانین حاکم بر دنیای مجازی، ویژگیهای شخصیتهای بازیکنان، هوش
   مصنوعی و اشیاء موجود در دنیای مجازی و همچنین وظایف و اهداف بازیکنان را تعریف می کند.
- ابزارهای نرمافزاری: وظیفه اصلی این ابزارها افزایش راندمان و سرعت تولید بازی با موتور بازی سازی است. آنها توانایی اضافه کردن بسیاری از عناصر مختلف را به بازی ها، از انیمیشن و جلوه های صوتی گرفته تا الگوریتم های هوش مصنوعی، را فراهم می کنند.

۱-۲ موتور بازیسازی آنریل

اولین نسل موتور بازیسازی آنریل توسط تیم سوینی، بنیانگذار اپیک گیمز ۱، توسعه یافت. سویینی در سال ۱۹۹۵ شروع به نوشتن این موتور برای تولید بازی تیراندازی اول شخصی به اسم غیرواقعی ۲ کرد. نسخه دوم موتور بازیسازی آنریل در سال ۲۰۰۲ منتشر شد. نسخه سوم نیز در سال ۲۰۰۴ پس از اینکه حدود ۱۸ ماه در حال توسعه بود بازیسازی آنریل در سال ۲۰۰۲ منتشر شد. در این نسخه، معماری پایهای موجود در نسخهی اول مانند طراحی شی گرا، اسکریپتنویسی مبتنی بر داده و رویکرد نسبتا ماژولار نسبت به زیرسیستمها وجود داشت. اما برخلاف نسخه دوم که از یک خط لوله با عملکرد ثابت موتور بازیسازی آنریل ۴ در سال ۲۰۱۴ در کنفرانس توسعه دهندگان بازی ۵ منتشر شد. این نسخه با طرح کسبوکار اشتراکی برای توسعه دهندگان بازی ۲۰۱۵ منتشر شد. این نسخه با طرح کسبوکار اشتراکی برای توسعه دهندگان این اجازه را می داد تا به نسخهی کامل موتور، از جمله کد منبع ++۲ آن دسترسی پیدا کنند. البته در سال ۲۰۱۵ اپیک گیمز موتور بازیسازی آنریل را به صورت رایگان برای همگان منتشر ساخت. آخرین نسخه آنریل به اسم موتور بازیسازی آنریل ۵ در سال ۲۰۲۰ معرفی شد. این نسخه از تمام سیستمهای موجود از جمله کندسولهای نسل بعدی پلی استیشن ۵ و ایکس باکس سری X/۶ پشتیبانی می کند. کار بر روی این موتور حدود دو سال قبل از نسخهی کامل این موتور برای توسعه دهندگان انتشار یافت. [۳]

¹Epic Games

²Unreal

³ fixed-function pipeline

⁴shader hardware

⁵GDC

⁶PlayStation 5

⁷Xbox Series X/S

۱-۳ انیمیشنهای کامپیوتری

فصل دوم انیمیشنهای اسکلتونی

انیمیشن اسکلتونی تکنیکی در انیمیشنهای کامپیوتری است که در آن شخصیت درون بازی به دوبخش تقسیم می شود. یک بخش،یک مش یا پوسته است که برای به نمایش کشاندن آن شخصیت در محیط سهبعدی استفاده می شود و بخش دوم یک اسکلت است. این اسکلت مجموعه سلسله مراتبی از قطعات به هم پیوسته است که به هر قطعه یک مفصل گویند. در این فصل به بررسی این دوبخش و تکنیکهای موجود در انیمیشنهای اسکلتونی خواهیم پرداخت

۱-۲ مدل اسكلتوني

در انیمیشنهای اسکلتونی از مدلهای اسکلتونی استفاده می شود. هر مدل اسکلتونی از دو بخش مدل و اسکلت تشکیل شده است.

۲-۲ شبکهی چندضلعی

در گرافیک کامپیوتری سهبعدی و مدلسازی جامد، شبکه چندضلعی مجموعهای از رئوس، لبهها و وجوه است که شکل یک جسم چندوجهی را مشخص می کند. وجوه معمولاً از مثلثها (شبکه مثلثی)، چهار ضلعی (چهار گوشه)، یا دیگر چند ضلعیهای محدب ساده (n ضلعیها) تشکیل شدهاند. دلیل استفاده از این نوع چند ضلعیها آسان تر بودن به نمایش کشیدن وجوه در محیط سهبعدی است. البته در حالت کلی اشیاء ممکن است از چندضلعیهای مقعر و یا حتی چندضلعیهای دارای سوراخ نیز تشکیل شده باشند.

اشیاء ایجادشده توسط مشهای چند ضلعی باید انواع مختلفی از عناصر، از جمله رئوس، لبهها، وجوه، چندضلعیها و سطوح را در خود ذخیره کنند. در بسیاری از نرمافزارهای سهبعدی، فقط رئوس، لبهها و یکی از دو مورد وجوه یا چندضلعیها ذخیره می شوند. در اکثر سیستمهای رندر کننده ۲ فقط از وجوه سه ضلعی (مثلثها) استفاده می شود. بنابراین در این حالت چندضلعیهای مدل، باید به شکل مثلث باشند. البته سیستمهای رندر ای وجود دارند که از چهارضلعیها یا چندضلعیهای با تعداد اضلاع بالاتر نیز پشتیبانی می کنند و یا در لحظه این چندضلعیها را به مجموعهای از مثلثها تبدیل می کنند که در این صورت باعث می شود نیازی به ذخیره ی مش به شکل مثلثی نباشد.

بنابراین چهار قسمت اصلی یک مش چندضلعی، رئوس، لبه ها، وجوه و چندضلعی ها هستند. توضیح کو تاهی درباره ی هر کدام از این موارد را در بخش زیر می توانیم مشاهده کنیم.

۲-۲-۱ راس

راسها معمولاً یک موقعیت در فضای سهبعدی همراه با اطلاعات دیگر مانند رنگ، بردار نرمال و مختصات بافت را شامل می شوند. در راسهای مربوط به مشهای اسکلتونی اطلاعاتی مانند تعداد مفاصلی که بر روی این راس تاثیر می گذارد همراه با وزن تاثیر گذاری اش می تواند اضافه شود.

۲-۲-۲ لله

ارتباط بین دو راس را لبه گویند.

۲-۲-۳ وجه

مجموعه ای بسته از لبه ها را وجه گویند. وجه ها می توانند از سه لبه (وجه مثلثی) یا از چهار لبه (وجه چهار گوش) تشکیل شده باشند.

¹Mesh

²renderer

۲-۲-٤ چندضلعي

یک چندضلعی مجموعهای همسطح از وجود است. در سیستمهایی که از وجههای چند ضلعی پشتیبانی می کنند، و جوه و چندضلعیها یکسان هستند ولی در صورتی که سیستم مورد نظر تنها از سه یا چهار ضلعیها پشتیبانی کند، در این صورت چند ضلعیها را مجموعهای از وجوه گویند.

۲-۳ مدل

مدل ا درواقع هر شئای است که در محیط سه بعدی قرار می گیرد و به تصویر کشیده می شود. هر مدل می تواند از چند زیرمش تشکیل شود. به عنوان مثال یک ماشین را درنظر بگیریم. موجودیت ماشین می تواند یک مدل باشد که در محیط سه بعدی قرار می گیرد. مدل ماشین می تواند از چند زیرمش مانند چرخها، لاستیکها و بدنه ی ماشین تشکیل شود. دلیل وجود داشتن یک موجودیت کلی به اسم ماشین این است که یک شخصی مانند طراح محیط و یا طراح مرحله نمی خواهد هر بار که ماشینی را در محیط قرار دهد، تک تک زیرمش ها را به صورت دستی در صحنه وارد کند و در سر جای خودش قرار بدهد.

۲-٤ زيرمش ٢

چندضلعیهای دارای یک نوع ماده "را یک زیرمش گویند. همانطور که اشاره شد، هر مدل از چند زیرمش تشکیل می شود. دلیل این تقسیم این است که در هر عملیات به تصویر کشیدن ^۴ تنها یک ماده می تواند به تصویر کشیده شود. مثلا در همان مثال ماشین، قسمتهای مختلف ماشین از مادههای مختلفی تشکیل می شود. به طور مثال چرخ ماشین می تواند از جنس آلومینیوم باشد یا لاستیک چرخ از جنس پلاستیک باشد و یا حتی قسمتهای داخلی ماشین مانند صندلی ماشین از جنس چرم باشد. بنابراین باید این قسمتها به صورت جدا قرار گیرند تا بتوان هر قسمت را با توجه به ماده ی موردنظر آن به تصویر کشاند.

۲_٥ ماده ٥

ماده ها شامل پارامتر های قابل تنظیمی هستند که با تنظیم آن، به گرافیک اعلام می شود که چگونه باید یک مثلث را به تصویر بکشد. این پارامتر ها می توانند شامل موارد زیر باشند ولی محدود به آن نمی شوند

١. ميزان كدورت و شفافيت شيئ

ا گاهی به جای استفاده از واژهی مدل، از واژهی مش هم استفاده میشود.

²Sub-Mesh

³Material

⁴Render

⁵Material

- ۲. میزان براقی شئ
- ٣. رنگ (بافت) شئ
- ۴. سایهزنی پیکسلی یا راسی ۱

۲-۲ بافت ۲

بافت یک تصویر دوبعدی و یا سهبعدی است که می تواند در ماده استفاده شود. این تصاویر به عنوان ورودی در برنامه دریافت شده و پس از اینکه یک شناسه به آن ها تخصیص داده شد، در کارت گرافیکی قرار می گیرند. ماده ها با استفاده از این شناسه می توانند در صورت لزوم به این بافت دستیابی پیدا کنند.

۲-۲ اسکلت

به مجموعه ای از مفاصل که به صورت سلسله مراتبی به یکدیگر متصل می شوند، اسکلت گویند. پس از آنکه هنرمندان مدل شخصیت را طراحی می کنند در طی یک مرحله که به آن Rigging گویند، ساختار سلسله مراتبی اسکلت را به وجود می آورند. در انیمیشن ها درواقع این اسکلت است که حرکت می کند و با حرکتش باعث حرکت مدل شخصیت می شود.

Skinning A-Y

تا اینجا با دو مفهوم مدل و اسکلت آشنایی پیدا کردیم ولی نگفتیم که این دو چگونه به هم مرتبط می شوند. به عملیاتی که طی آن مفاصل موجود در اسکلت به مدل متصل می شود skinning گویند. طی این مرحله هر راس موجود در پوسته ی مش به یک یا چند مفصل متصل می شود. برای اینکه چگونه رئوس مش، این مفاصل را دنبال کنند الگوریتم های مختلفی مطرح شده است که در فصل پیاده سازی به آن اشاره خواهد شد.

۹-۲ ژست شخصیت

ژست یک شخصیت نشان دهنده ی نحوه ی قرار گیری مفصل ها در اسکلت است. ژست های مختلف با دروان، حرکت یا تغییر مفاصل درون اسکلت به وجود می آیند. همانگونه که اشاره شد، اسکلت یک مدل در مرحله ی Rigging به وجود می آید و در همین مرحله با استفاده از Skinning به مدل متصل می شود. زمانی که این عمل صورت می گیرد

¹Vertex or Pixel shader

²Texture

مدل در یک ژست به خصوص قرار دارد که به آن ژست حالت اتصال ^{1} یا ژست مرجع ^{7} گویند. به صورت کلی شخصیت در این حالت به صورتی ایستاده است که پاهایش کمی از هم باز است و بازوهایش به شکل حرف ^{7} کشیده است. به همین جهت گاهی به ژست حالت اتصال، ژست ^{7} هم گفته می شود. این حالت خاص به این دلیل انتخاب می شود که اندام ها را از بدن دور نگه دارد و اینکار باعث می شود که فرایند اتصال رئوس به مفصل آسان تر شود.

همانگونه که اشاره شد مفاصل به صورت سلسله مراتبی به یکدیگر متصل هستند. یعنی نحوه ی قرارگیری آنها متناسب با نحوه ی قرارگیری والدشان است. این کار باعث می شود که مفاصل به صورت طبیعی حرکت کنند. یعنی در صورتی که والد حرکت کند، به واسطه ی آن فرزند نیز حرکت می کند. زمانی که ژست شخصیت در این حالت والد، فرزندی قرار دارد به آن ژست محلی ^۴گفته می شود. حالت دیگری نیز وجود دارد که موقعیت هر مفصل نسبت به فضای مختصاتی مدل در نظر گرفته می شود. به ژست شخصیت در این حالت ژست جهانی ^۵گفته می شود.

۱۰-۲ کلیپهای انیمیشنی

در یک فیلم انیمیشنی، تمام بخشهای یک صحنه قبل از ساخت هر انیمیشن به دقت برنامه ریزی می شود. این شامل حرکات هر شخصیت، لوازم موجود در صحنه و حتی حرکات دوربین نیز می شود. این بدان معنی است که کل صحنه را می توان به عنوان یک دنباله طولانی و پیوسته از فریمها، متحرک ساخت. در این حالت در صورتی که شخصیتی خارج از دوربین هستند لازم نیستند که متحرک شوند.

کلیپهای انیمیشنی متفاوت از این هستند. یک بازی، یک تجربه ی تعاملی است بنابراین نمی توان از قبل چگونه حرکت کردن شخصیتها و رفتار آنها را پیش بینی کرد. حتی تصمیمات شخصیتهای غیربازیکن کامپیوتری نیز می توانند تابعی از اقدامات غیر قابل پیش بینی بازیکن انسانی باشد. به این ترتیب، کلیپهای انیمیشنی مربوط به بازی تقریبا هیچ گاه از مجموعهای از فریمهای طولانی و به هم پیوسته تشکیل نمی شوند. درعوض، حرکت شخصیت بازی باید به تعداد زیادی حرکات ریز تقسیم شود. منظور از کلیپهای انیمیشنی این حرکات کوتاه و یکتا است.

بنابراین هر کلیپ به صورتی طراحی شده است که یک عمل کاملا مشخص را انجام دهد. برخی از این کلیپها به گونه ای طراحی شده اند که بتوان آن را به صورت حلقه شونده تکرار کرد. به عنوان مثال چرخهی راهرفتن یا دویدن می توانند از این نوع کلیپها باشند. و حرکاتی مانند پریدن یا دست تکان دادن از نوعی هستند که تنها یک بار پخش می شوند.

بنابراین به طور کلی حرکات هر شخصیت بازی معمولاً به هزاران کلیپ تقسیم می شود. [۲]

¹Bind Pose

²Reference Pose

³T Pose

⁴Local Pose

⁵Global Pose

۲-۱۱ ترکیب انیمیشن

اصطلاح تر کیب انیمیشن به هر تکنیکی اطلاق می شود که در آن بیش از یک کلیپ انیمیشن در رئست نهایی کاراکتر سهیم می شود. به صورت دقیق تر در این عمل دو یا چند رئست برای ایجاد یک رئست خروجی برای اسکلت شخصیت، با یکدیگر تر کیب می شوند. همانطور که در بخش قبل گفته شد، کلیپهای انیمیشنی، کلیپهای کوتاه و یکتایی هستند. با استفاده از روش تر کیب می توان مجموعهای از کلیپهای انیمیشنی را با یکدیگر تر کیب کرد تا مجموعهی جدیدی از انیمیشنها را بدون نیاز به ایجاد دستی و از پایهی آن ها تولید کنیم. به عنوان مثال، با تر کیب یک انیمیشن راه رفتن آسیب دیده با راه رفتن بدون آسیب دیدگی، می توانیم سطوح مختلفی از آسیب دیدگی در هنگام راه رفتن را به وجود آوریم. از تر کیب می توان برای درون یابی بین حالات مختلف چهره، حالتهای مختلف بدن و حالتهای مختلف حرکتی استفاده کرد. این کار زمانی استفاده می شود که بخواهیم رئست یک شخصیت را در نقطهای از زمان پیدا کنیم که دقیقا استفاده کرد. این کار زمانی استفاده می شود که بخواهیم رئست یک شخصیت را در نقطهای از زمان پیدا کنیم که دقیقا با یکی از فریمهای نمونه موجود در دادههای انیمیشن مطابقت ندارد. همچنین می توانیم از تر کیب موقتی انیمیشن برای انتقال هموار از یک انیمیشن به انیمیشن دیگر، با تر کیب تدریجی انیمیشن مبدا به مقصد در مدت زمان کوتاهی استفاده کنیم.

فصل سوم آشنایی با موتور بازی

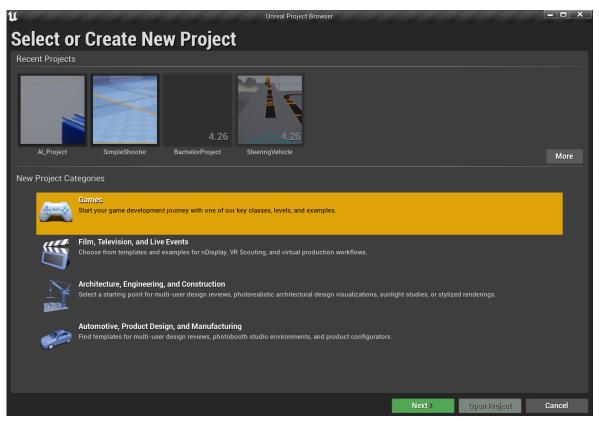
۳-۱ ساخت پروژه

برای اینکه بتوان از موتور بازیسازی آنریل استفاده کرد ، ابتدا باید پروژه ای متناسب با کاری که میخواهیم انجام دهیم، بسازیم.

برای ساختن پروژه به صورت زیر عمل می کنیم.

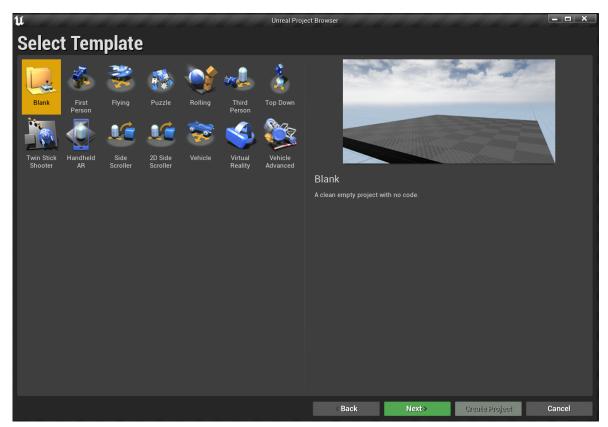
ابتدا مرورگر آنریل انجین را باز می کنیم.

سپس با انتخاب دسته بندی مناسب و انتخاب گزینهی بعدی به صفحهی زیر هدایت می شویم. در اینجا زیر مجموعهی بازی را انتخاب شده است.

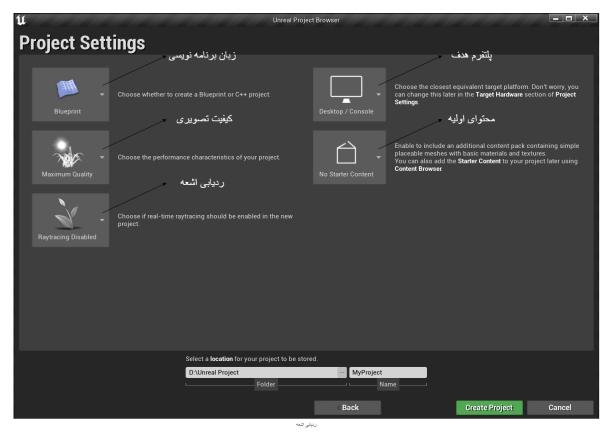
شکل ۲-۲ - مرور گر پروژههای آنریل

در اینجا قالب مناسب را انتخاب کرده و گزینهی بعدی را کلیک می کنیم.

شکل ۳-۲ - قالب پروژههای آنریل

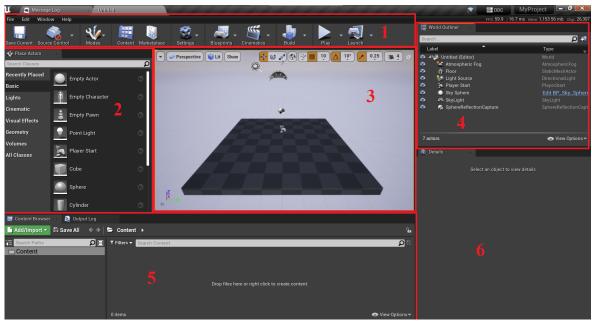
در اینجا پس از انجام تنظیمات اولیه پروژه گزینهی ایجاد پروژه را کلیک کرده و پروژه ساخته میشود.

شکل ۳-۳ - تنظیم پروژههای آنریل

۳-۲ ویرایشگر آنریل

زمانی که پروژه ساخته می شود، ویرایشگر آنریل باز می شود. این ویرایشگر شامل پنل های مختلفی است که در عکس شماره زده شده و هر شماره نیز در جدول زیر توضیح داده شده است.

شكل ٣-٣ - ويرايشگر آنريل

توضيح	نام	شماره
شامل توابع مختلفی است که به صورت معمول استفاده میشود	نوار ابزار	١
می توان از این قسمت، بازیگر مناسب خود را انتخاب کرده و در صحنهی بازی قرار داد	بازيگران	۲
از طریق این پنل می توان اشیاء را در محیط قرار داد و بر روی اشیاء قرار گرفته شده کلیک کرد.	درگاه دید ۱	٣
تمامی اشیاء در مرحله فعلی را نشان میدهد. میتوان اشیا را با قرار دادن آنها در پوشاها سازماندهی کرد. همچنین قابلیت جستجو بر اساس نوع را نیز دارد.	طرح کلی جهان ۲	۴
این پنل تمامی فایلهای پروژه را نمایش میدهد. همچنین میتوان با ایجاد پوشه فایلها را دسته بندی و مرتب کرد. علاوه بر این با استفاده از نوار جستجو میتوان فایل موردنظر خود را پیدا کرد	مرورگر محتوا	۵
این پنل برای نمایش یا تغییر ویژگیهای شی انتخاب شده است. با تغییر ویژگیها تنها ویژگی شی انتخاب شده تغییر پیدا می کند.	جزئيات	۶

جدول ۳-۱ - مدلهای تبدیل.

٣-٣ زبان برنامهنویسی

موتور بازی سازی آنریل از زبان برنامه نویسی ++C به همراه اسکریپ بصری به نام Blueprint استفاده می کند. Blueprint یک سیستم برنامه نویسی کامل گیمپلی مبتنی بر مفهوم استفاده از رابطهای مبتنی بر گره برای ایجاد عناصر گیمپلی از درون ویرایشگر است. این سیستم بسیار منعطف و قدر تمند است زیرا این توانایی را در اختیار طراحان قرار می دهد تا از طیف گسترده ای از مفاهیم و ابزارها که عموماً فقط در دسترس برنامه نویسان هستند استفاده کنند.

٣-٤ رايج ترين اصطلاحات

در این بخش رایج ترین اصطلاحات مورد استفاده در هنگام کار با موتور بازیسازی آنریل را بررسی می کنیم.

۳-٤-۱ پروژه

یک پروژه آنریل، شامل تمامی محتوای بازی است. محتوا می تواند خود به چندین پوشه که بر روی دیسک قرار دارند، تقسیم شود. بدیهی است که می توان این پوشه ها را به صورت دلخواه نامگذاری و سازماندهی کرد. پنل مروگر محتوا داخل ویرایشگر آنریل همان ساختار راهنمای موجود در پوشه Project که بر روی دیسک قرار دارد را نشان می دهد.

هر پروژه دارای یک پرونده ی uproject. متناظر به خود است.این فایل نحوه ایجاد، باز کردن یا ذخیره یک پروژه است. بنابراین می توان چندین پروژه مختلف ایجاد کرد و به صورت موازی بر روی آنها کار کرد.

٣-٤-٣ شئ

اشیاء پایهای ترین کلاس موجود در آنریل هستند. آنها مانند بلوکهای سازنده عمل میکنند و دارای بسیاری از عملکردها و توابع موردنیاز برای داراییها Assets هستند.

۳-٤-۳ بازیگران

هر شئای را که بتوان بر روی صحنه قرار داد مانند دوربین، مش استاتیک، محل شروع بازی و ... را بازیگر آمی گویند. بازیگران از تبدیلهای سهبعدی مانند انتقال، دوران و تغییر مقیاس پشتیبانی می کنند. آنها را می توان از طریق کدهای گیمپلی (++2 یا برنامه کار ^۳) ایجاد کرد و یا از بین برد.

۳-٤-۲ تغيير نوع داده ۴

تغییر نوع داده، عملی است که طی آن بازیگری از یک کلاس را گرفته و سعی می کند به گونهای رفتار کند که گویی از کلاس دیگری است. این عمل ممکن است موفقیت آمیز باشد و یا شکست بخورد. در صورت موفقیت آمیز بودن می توان به توابع کلاسی که به آن تغییر داده شده دستیابی پیدا کرد.

¹Actors

²Actor

³Blueprint

⁴Casting

فصل چهارم معماری موتور بازیسازی آنریل

در این فصل ابتدا به معماری موتور آنریل پرداخته شده و پس از آن دربارهی ابزارهایی که این انجین در اختیار ما می گذارد صحبت می شود.

Actors 9 UObject 1-2

کلاس پایه برای تمامی کلاسهای دیگر در موتور آنریل UObject است. شی ها انمونههایی از کلاسهایی هستند که از UObject ها ارث می برند. بازیگران آنمونههایی از کلاسهایی هستند که از. AActor ارث برده اند. کلاس AActor کلاس پایه برای تمامی اشیائی است که می توانند در جهان بازی قرار گیرند. به صورت کلی، بازیگران را می توان به عنوان یک کل یا موجودیت در نظر گرفت و اشیاء را قطعات تخصصیای در نظر گرفت که در این موجودیت به کار می روند که به آن ها جزء آمی گویند. بنابراین اجزاء یک نوع خاصی از اشیاء هستند که بازیگران می توانند آن ها را به عنوان یک زیرشی آبه خود متصل کنند.

به عنوان مثال اگر یک ماشین را درنظر بگیریم. ماشین به عنوان یک موجودیت کلی به عنوان بازیگر درنظر گرفته

¹Objects

²Actors

³Component

⁴sub-object

می شود. در صورتی که قسمتهای مختلف این ماشین مانند درِ ماشین یا چرخ ماشین اجزای آن ماشین درنظر گرفته می شوند. در ادامه این مثال، اگر کاربر قرار باشد که این ماشین را کنترل کند، یک جزء دیگر می تواند مسئولیت تغییر سرعت و جهت ماشین بر اساس ورودی کاربر را داشته باشد. [۵،۶]

Components Y-&

همانطور که گفته شد، اجزاء نوع خاصی از اشیاء هستند که بازیگران می توانند به عنوان اشیاء فرعی به خود متصل کنند. کلاس پایه برای تمامی اجزاء، کلاس UActorComponent است. از آنجایی که استفاده از اجزاء تنها راه ممکن برای پرداخت ۱ مشها ۲، تصاویر ،پخش صداو درواقع هرچیزی که بازیکن هنگام بازی در جهان مشاهده یا تعامل می کنند هستند، بنابراین در نهایت از انواعی از این نوع اجزاء در توسعه ی بازی استفاده می شود.

برای ساخت اجزاء، چند کلاس اصلی وجود دارد که در هنگام ایجاد اجزاء باید به آن توجه کرد.

□ اجزای بازیگر": این کلاس بیشتر برای رفتارهای انتزاعی مانند حرکت، مدیریت موجودی یا ویژگی و سایر مفاهیم غیرفیزیکی مفید هستند. این نوع از اجزاء هیچ گونه مکان فیزیکی یا چرخشی در جهان ندارد.

□ اجزای صحنه ^۴: این کلاس فرزند کلاس اجزای بازیگر است و از رفتارهای مبتنی بر مکان پشتیبانی می کند که به نمایش هندسی نیاز ندارند. این کلاس می تواند شامل بازوهای فنری، دوربینها، نیروهای فیزیک و حتی صدا شود.

□ اجزای اولیه ^۵: این کلاس فرزند کلاس اجزای صحنه است. درواقع این کلاس همان کلاس اجزای صحنه، همراه با نمایش هندسی است که عموما برای نمایش عناصر بصری و برخورد ^۶ یا همپوشانی ^۷ با اشیاء فیزیکی استفاده می شود. این کلاس می تواند شامل مشهای استاتیک ^۸ یا اسکلتی ^۹، اسپرایتها یا بیلبوردها، سیستمهای ذرات ^{۱۰} و همچنین حجم برخورد ^{۱۱} جعبه، کپسول و کره شود.

6

¹Render

²Meshes

 $^{^{3}}Actor Component \\$

⁴SceneComponent

⁵Primitive Components

⁶collide

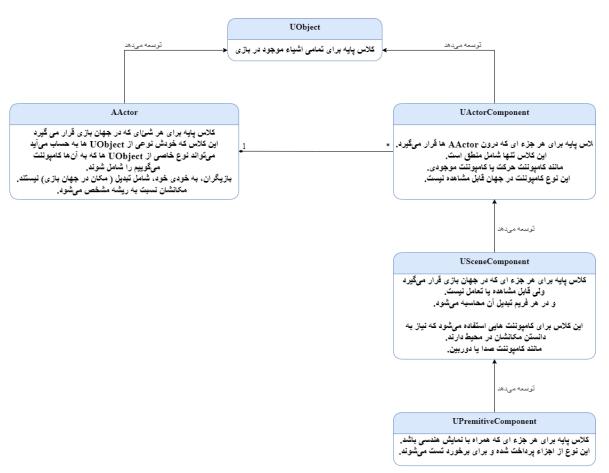
⁷overlap

⁸static mesh

⁹skeletal mesh

¹⁰particle systems

¹¹ collision volumes

شکل ۴-۱ - تصویر UML کلاسهای پایهی موتور بازیسازی آنریل

فصل پنجم پیادہ سازی

در این بخش به روشها و ابزارهای استفاده شده در پیادهسازی سیستم انیمیشن اشاره خواهد شد

0-1 ابزارها 0-1-1 OpenGL

OpenGL یک واسط برنامه نویسی کاربردی است که با فراهم کردن توابع مختلف به توسعه دهندگان امکان دستکاری گرافیک و تصاویر را می دهد. OpenGL یک کتابخانه ی رندرینگ است. یک "شئ" به خودی خود در OpenGL مفهومی ندارد و به صورت مجموعه ای از مثلث ها و حالات مختلف درنظر گرفته می شود. بنابراین وظیفه ی ما است که بدانیم چه شئای در کدام قسمت صفحه رندر شده است. این کتابخانه تنها وظیفه اش، کشیدن تصاویری که است که می خواهیم به تصویر کشیده شوند. در این صورت اگر می خواهیم تصویری را به روزرسانی کنیم و یا به عنوان مثال شئای را تحرک دهیم باید به OpenGL در خواست دهیم که صحنه را دوباره برای ما رندر کند. [۷] به صورت کلی OpenGL را می توان یک ماشین حالت بزرگ درنظر گرفت. هر حالت شامل مجموعه ای از متغیرها است که نحوه ی عملکرد OpenGL را مشخص می کند. به مجموعه ی این حالت ها که نحوه ی عملکرد OpenGL را مشخص می کند. به مجموعه ی این حالت ها که نحوه ی عملکرد OpenGL را می توان یک شئ درنظر گرفت که کل OpenGL را دربر می گیرد. عموما تمامی تغییرات، روی امکار

context فعلى اعمال مي شود و سيس رندر مي شود. [۷] [۸]

GLFW 7-1-0

از آنجایی که به و جود آوردن یک پنجره ی جدید و همچنین context و ابسته به نوع سیستم عامل است بنابراین نیازمند کتابخانه ی هستیم که بتواند این موارد را برای ما مدیریت کند. GLFW یک کتابخانه ی منبع باز و چندپلتفرمی برای OpenGL است که یک API ساده و مستقل از پلتفرم برای تولید پنجره ها، زمینه ها و سطوح، خواندن ورودی و مدیریت رویدادها ۲ را ارائه می کند. این کتابخانه از سیستم عامل های ویندوز ، مک و لینوکس و سیستم های مشابه یونیکس پشتیبانی می کند. [۹]

GLAD ٣-1-0

کتابخانههای گرافیکی مانند OpenGL وظیفه ی پیاده سازی توابع گرافیکی را ندارند بلکه می توان آنها را مانند GPU یک هدر در زبان برنامه نویسی ++C دانست که تعریف اولیه توابع را دارند. پیاده سازی این توابع در درایورهای قرار دارند. دسترسی به این اشاره گرهای تابع به خودی خود سخت نیست ولی از آنجایی که این اشاره گرهای تابع پلتفرم هستند بنابراین کار طاقت فرسایی است. وظیفه ی کتابخانه ی GLAD فراهم سازی و کنترل این اشاره گرهای تابع است.

GLM £-1-0

GLM یک کتابخانهی ریاضی برای نرمافزارهای گرافیکی مبتنی بر زبان برنامهنویسی سایهی OpenGL "است. این کتابخانه تنها شامل یک هدر ++ است. توابع و کلاسهای موجود در این کتابخانه به صورتی نامگذاری و طراحی شده آند که بسیار به GLSL نز دیک باشند.

Assimp 0-1-0

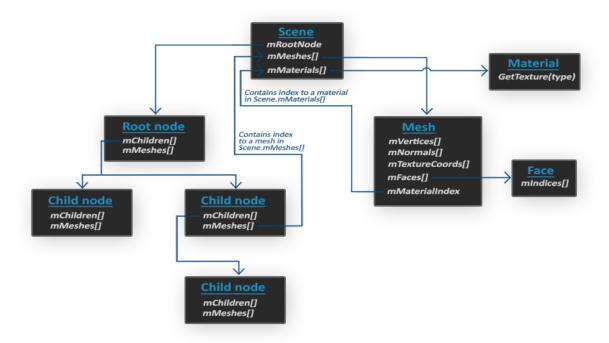
Assimp یک کتابخانه برای بارگذاری و پردازش صحنه های هندسی از فرمتهای مختلف است. می توان با استفاده از آن مواردی همچون مشهای استاتیک و یا اسکلتونی، مواد ^۴، انیمیشن های اسکلتونی و داده های بافت را از فایل بارگذاری کرد. زمانی که این مدل ها بارگذاری می شوند این کتابخانه آن ها را در ساختاری به شکل زیر ذخیره می کند و بعد از آن می توان از این ساختار، داده های مورد نظر خود را خواند و از آن ها استفاده کرد. [۱۱] [۱۲]

¹Contexts

²Events

³OpenGL Shading Language(GLSL)

⁴Materials

شکل ۵-۱ - ساختار کلاسهای کتابخانهی Assimp ا

stb 7-1-0

این کتابخانه برای بارگذاری تصاویر استفاده می شود. در این پروژه از این کتابخانه برای بارگذاری تصاویر بافتها در کنار کتابخانه کی استفاده شده است. [۱۳]

٥-٢ پيادهسازي

این بخش دو هدف کلی را دنبال می کند.

- ۱. نمایش مدل گرافیکی و اجرای انیمیشن بر روی آن
- ۲. تر کیب انیمیشن های مختلف به وسیلهی ماشین حالت

0-Y-0 نمایش مدل گرافیکی

همانطور که گفته شد مدلها یا اشیاء سه بعدی به خودی خود مفهومی در OpenGL ندارند. آنچه برای OpenGL همانطور که گفته شد مدلها یا اشیاء سه بعدی به خودی خود مفهومی در اهمیت دارد لیستی از مثلثها است تا آنها را به تصویر بکشد. مدلهای سه بعدی از رئوس، لبه و وجوه تشکیل می شوند و در فرمتهای مختلفی مانند FBX ذخیره می شوند. در این پیاده سازی، از کتابخانه ی Assimp برای خواندن این داده ها استفاده شده است.

۵-۲-۲ قرارگیری مدل سهبعدی در کارت گرافیک

آنچه برای OpenGL اهمیت دارد این است که به آن مجموعهای از مثلثها داده شود تا برایمان ترسیم کند. برای اینکار به صورت عمومی از ۳ آرایه مختلف استفاده می شود که به نامهای VAO ، VBO و EBO شناخته می شوند. VBOs که آرایه یا بافری است که تمامی رئوس مدل سه بعدی ما را در خود جای می دهد. همانطور که در بخش ۲-۷ اشاره شد، رئوس علاوه بر اینکه شامل اطلاعات موقعیت مکانی در محیط سه بعدی هستند، شامل اطلاعات دیگری نظیر رنگ، بردار نرمال، مختصات بافت و ... نیز می توانند باشند. بنابراین باید به صورتی به کارت گرافیک اعلام کنیم که این داده ای که در آرایهی VBOs قرار دارد را چگونه تفسیر کند. اینکار با استفاده از یک آرایهی دیگر به نام که این داده ای که در نهایت گفتیم که آنچه برای کارت گرافیک اهمیت دارد دریافت مثلثها است. بنابراین باید به طریقی بگوییم کدارم رئوس با اتصال به یکدیگر مثلث تشکیل می دهند. اینکار نیز با استفاده از آرایهی EBOs باید به طریقی بگوییم کدارم رئوس با اتصال به یکدیگر مثلث تشکیل می دهند. اینکار نیز با استفاده از آرایهی Toeرت می گیرد.

٥-٢-٥ اسكلت شخصيت

اسکلت یک شخصیت به صورت مجموعهای از مفاصل که به صورت سلسله مراتبی به یکدگیر متصل اند، تعریف می شود. در این پیاده سازی کلاس Bone نشان دهنده ی هر مفصل است. هر Bone یک والد دارد و می تواند به هر تعدادی فرزند داشته باشد. با توجه به تعریف آورده شده از اسکلت، کلاس اسکلت که با Skeleton مشخص شده، شامل لیستی از این مفاصل به همراه اشاره گری به مفصل ریشه است.

٥-٢-٥ اتصال اسكلت و مدل سهبعدي

اصطلاحی که برای اتصال اسکلت و مدل سهبعدی استفاده می شود Skinning است. در این روش هر راس موجود در مدل، به یک یا چند مفصل متصل می شود. الگوریتم به کاررفته در این پیاده سازی،الگوریتم می شود. skinning نام دارد. در این الگوریتم زمانی که یک راس به یک مفصل می شود به آن یک وزن نسبت داده می شود. این وزن نشان دهنده ی میزان تاثیر گذاری این مفصل بر روی این راس است. به بیانی دیگر، این وزن نشان می دهد که اکر این مفصل به مکان جدید منتقل شود، این انتقال چقدر بر روی آن راس تاثیر می گذارد. بنابراین برای بدست آوردن انتقال نهایی راس، باید انتقال راس را نسبت به هر کدام از مفاصلی که به آن متصل است را بدست آوریم، سپس انتقال نهایی برابر مجموع وزن دار تمامی این انتقال ها خواهد بود.

¹Vertex Buffer Objectss

²Vertex Array Objects

³Element Buffer Objects

٥-٢-٥ انيميشن

هر بازی های کامپیوتری هر کلیپ انیمیشنی شامل یک حرکت منحصر به فرد شخصیت داخل بازی است. هر کلیپ شامل ژستهای اسکلت در فاصلههای زمانی مشخصی است. در واقع آنچه باعث حرکت شخصیت می شود حرکت اسکلت شخصیت است. زمانی که اسکلت شخصیت با استفاده از یک انیمیشن جابه جا می شود، مدل شخصیت نیز با استفاده از روش های skinning که در بالا توضیح داده شد همراه این اسکلت حرکت می کند. انیمیشن ها از طریق کلاسی به اسم Animation Clip مدل سازی شده اند. این کلاس شامل آرایهای از ژست های شخصیت در مدت زمان های مشخصی است. همراه یک اشاره گری به اسکلت شخصیت. نکتهی قابل توجه این است که هر کلیپ انیمیشنی مربوط به یک نوع اسکلت می شود. به زبانی دیگر نمی توان انیمیشنی که براس اسکلت شخصیت انسانی طراحی شده است را بر روی یک حیوان، مانند فیل اجرا کرد.

٥-٢-٥ يخش كنندهي انيميشن

این سیستم وظیفهاش پخش کردن انیمیشن بر روی اسکلت شخصیت است. این سیستم با گرفتن یک انیمیشن و یک اسکلت، این انیمیشن را بر روی آن اسکلت اجرا می کند. همانطور که گفتیم، انیمیشن ها ژست شخصیت را در فاصلههای زمانی مشخصی در خود ذخیره می کنند. وظیفه ی این سیستم این است که با استفاده از یک زمانسنج که نشاندهنده ی زمان فعلی بازی است ژست مناسب شخصیت را از داخل انیمیشن بدست آورد. قابل ذکر است که ممکن است این ژست با توجه به زمان بازی و فاصلههای زمانی داخل انیمیشن از درون یابی دو ژست پشت سر هم در آن کلیپ بدست آید.

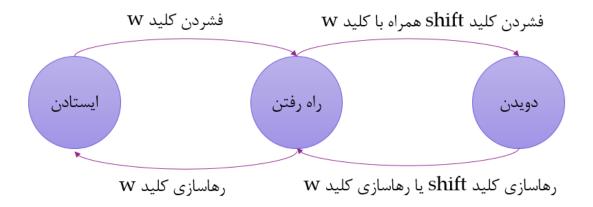
٥-٢-٥ ماشين حالت انيميشن

یکی از روشهای ترکیب انیمیشنهای مختلف با یکدیگر، استفاده از ماشین حالت متناهی است. یک ماشین حالت متناهی شامل چندی حالت مختلف است که هر کدام از این حالات، حالتی از وضعیت سیستم را مشخص می کنند. زمانی که از ماشین حالت استفاده می شود سیستم می تواند در هر لحظه تنها در یکی از این حالات قرار گیرد. البته سیستم می تواند با دریافت ورودی از یک حالت به حالت دیگری رود.

دلیل استفاده از ماشین حالت متناهی برا سیستم انیمیشن این است که همانگونه که گفتیم، کلیپهای انیمیشنی، شامل ویدیوهای کوتاهی هستند که یک حالت مشخصی از شخصیت را بیان می کنند. در یک بازی، با توجه به ورودی بازیکن، شخصیت درون بازی می تواند در حالتهای متفاوتی قرار گیرد. با استفاده از ماشین حالت می توان به تمامی این حالتها رسیدگی کرد.

به عنوان مثال، تصویر زیر نشاندهندهی یک ماشین حالت برای حرکت شخصیت است. شخصیت در ابتدا در حالت

ایستاده قرار دارد و با گرفتن ورودی های مختلف از کیبورد، می تواند به حالت های دیگری رود.

شکل ۵-۲ - ماشین حالت برای حرکت شخصیت

برای پیاده سازی ماشین حالت متناهی، این سیستم به سه کلاس کلی شکسته شده است.. کلاس AnimationState که نشان دهنده ی که وظیفه ی مدیریت حالت ها و انتقال از یک حالت به حالت دیگری را دارد. کلاس AnimationState که نشان دهنده ی حالت شخصیت است. هر AnimationState شامل یک کلیپ است و هر زمانی که این حالت فعال می شود این کلیپ پخش می شود. در نهایت کلاس Transition که شامل توابع انتقال است. هر حالت می تواند شامل چندین انتقال باشد. و وظیفه ی AnimationState است که بررسی کند، اگر انتقالی امکان پذیر بود، آن را انجام دهد.

پیوستها

- [1] Barczak, A. M. and Woźniak, H., "Comparative study on game engines", *Studia Informatica*. Systems and Information Technology. Systemy i Technologie Informacyjne, No. 1-2, 2019.
- [2] Gregory, J., Game Engine Architecture, A K Peters/CRC Press, 3rd ed., 2018.
- [3] "Unreal engine wikipedia", https://en.wikipedia.org/wiki/Unreal_Engine.
- [4] "Unreal engine blueprint", https://docs.unrealengine.com/4.27/en-US/ProgrammingAndScripting/Blueprints/.
- [5] "Unreal engine architecture", https://docs.unrealengine.com/4.27/en-US/ ProgrammingAndScripting/ProgrammingWithCPP/UnrealArchitecture/.
- [6] "Unreal engine components", https://docs.unrealengine.com/4.27/en-US/ ProgrammingAndScripting/ProgrammingWithCPP/UnrealArchitecture/Actors/ Components/.
- [7] "Using opengl", https://www.khronos.org/opengl/wiki/Getting Started.
- [8] "Opengl state macine", https://learnopengl.com/Getting-started/OpenGL.
- [9] "Glfw", https://github.com/glfw/glfw.
- [10] "Glad", https://github.com/Dav1dde/glad.
- [11] "Assimp", https://assimp-docs.readthedocs.io/en/v5.1.0/about/introduction.html.
- [12] "Assimp class hierarchy", https://learnopengl.com/Model-Loading/Assimp.
- [13] "stb", https://github.com/nothings/stb.

Analysis of the animation graph in Unreal Engine and implementation of an animation system using OpenGL

Nami Naziri nami.naziri@yahoo.com

May 22, 2022

Department of Electrical and Computer Engineering Isfahan University of Technology, Isfahan 84156-83111, Iran

Degree: Bachelor of Science Language: Farsi

Supervisor: Maziar Palhang, Assoc. Prof., palhang@cc.iut.ac.ir.

Abstract

Keywords

Department of Electrical and Computer Engineering

Analysis of the animation graph in Unreal Engine and implementation of an animation system using OpenGL

A Thesis Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Bachelor of Science

By Nami Naziri

Evaluated and Approved by the Thesis Committee, on May 22, 2022

- 1- Maziar Palhang, Assoc. Prof. (Supervisor)
- 2- First Examiner, Assoc. Prof. (Examiner)
- 3- First Examiner, Assist. Prof. (Examiner)

Department Graduate Coordinator: Reza Tikani, Assist. Prof.